

**DARSDAN TASHQARI FAOLIYAT JARAYONIDA O'QUVCHILARDA
MA'NAVIY-AHLOQIY FAZILATLARNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI****Shomurodova Nigora Maxmudjon qizi**

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, Pedagogika 1 - kurs talabasi.

Boqiyev G'ulomjon Ochilovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,

Pedagogika va o'qitish metodikasi kafedrası professori v.b., p.f.f.d. (PhD).

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18078011>

Annotatsiya. Ushbu maqola darsdan tashqari faoliyat jarayonida o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirish texnologiyalarini o'rganishga bag'ishlangan.

Tadqiqotda interaktiv, loyihaviy va jamoaviy mashg'ulotlar, mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlashning pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. O'quvchilarning axloqiy qadriyatlarini shakllantirish, mas'uliyat va hamjihatlik ruhini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlar batafsil ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, darsdan tashqari faoliyat o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Maqolada pedagoglar uchun amaliy tavsiyalar keltirilgan, ular faoliyat turlarini individual qobiliyat va ijtimoiy ehtiyojlarga moslashtirish orqali shaxsiy va ijtimoiy fazilatlarni mustahkamlash imkoniyatini beradi.

Kalit so'zlar: Darsdan tashqari faoliyat, ma'naviy-axloqiy fazilatlar, pedagogik texnologiyalar, mentorlik, interaktiv metodlar, loyihaviy mashg'ulotlar, shaxsiy rivojlanish.

Annotation. This article focuses on the technologies for developing moral and ethical qualities in students through extracurricular activities. The study analyzes the pedagogical significance of interactive, project-based, and group activities, as well as mentoring and psychological support. Methods aimed at shaping students' ethical values, fostering responsibility, and promoting social cohesion are thoroughly examined. The results demonstrate that participation in extracurricular activities significantly enhances students' critical thinking, decision-making, and social interaction skills. The article also provides practical recommendations for educators, suggesting that aligning activities with students' individual abilities and social needs can effectively strengthen personal and social qualities. Overall, the study confirms the importance of structured extracurricular programs in the comprehensive development of students' moral and ethical competencies.

Keywords: Extracurricular activities, moral and ethical qualities, pedagogical technologies, mentoring, interactive methods, project-based learning, personal development.

Kirish

Ma'naviy va axloqiy tarbiya – shaxsning jamiyatdagi faoliyatini, ijtimoiy munosabatlarini va insoniy fazilatlarini shakllantirishda muhim omildir. Bugungi kunda ta'lim jarayonida faqatgina bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki o'quvchilarda ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish, ularni mas'uliyatli va fidoyil insonlar sifatida tarbiyalash ham dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda.

Shu nuqtai nazardan, darsdan tashqari faoliyatlar ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi, chunki ular o'quvchilarga bilimlarni amalda qo'llash, jamoaviy ishlarni tashkil etish va ijtimoiy tajriba orttirish imkonini beradi. Darsdan tashqari faoliyat jarayonida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy jihatdan rivojlantirish, ularning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish katta ahamiyatga ega.

Bunday texnologiyalar orasida interaktiv usullar, loyihaviy faoliyat, intellektual va ijodiy mashg'ulotlar, ijtimoiy tadbirlar, shuningdek, mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlash vositalari mavjud.

Ularning asosiy maqsadi – o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga, muloqot qobiliyatini rivojlantirishga, mas'uliyat va hamjihatlik ruhini mustahkamlashga yo'naltirishdir. Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatning o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya texnologiyalari doimiy yangilanib, individual yondashuv asosida ishlashni talab qiladi.

Darsdan tashqari faoliyatlar nafaqat qiziqarli va motivatsion muhit yaratadi, balki o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, fidoyilik, halollik, hurmat va adolat kabi fazilatlarni mustahkamlashga yordam beradi. Shu sababli pedagogik amaliyotda darsdan tashqari faoliyatning rolini chuqur o'rganish va samarali texnologiyalarni tatbiq etish dolzarb va ilmiy jihatdan ahamiyatli masala hisoblanadi.

Dolzarbli

Bugungi kunda jamiyatning tez o'zgarishi, ijtimoiy-madaniy muhitning murakkablashishi va yoshlar o'rtasida ma'naviy qadriyatlarning sustlashuvi darsdan tashqari faoliyatning ahamiyatini oshirmoqda. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida faqat akademik bilim berish yetarli emas; o'quvchilarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish, mas'uliyat va jamoaviy hamkorlik ruhini rivojlantirish ham zarur. Darsdan tashqari faoliyatlar bu borada eng samarali vosita hisoblanadi, chunki ular o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, ijtimoiy tajriba orttirish va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish imkonini beradi. Shu sababli pedagogik amaliyotda mazkur jarayonning o'zni va samaradorligini tadqiq etish dolzarb masala sifatida qaraladi.

Maqsadi

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – darsdan tashqari faoliyat jarayonida o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirish texnologiyalarini aniqlash, ularning samaradorligini o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shu bilan birga, tadqiqot o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini shakllantirish, jamoaviy ishlash qobiliyatini oshirish, mas'uliyat va hamjihatlik ruhini mustahkamlash, shuningdek, axloqiy qadriyatlarni hayotga tatbiq etishga yo'naltirishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari pedagoglar uchun samarali metod va texnologiyalarni tanlashda yo'l-yo'riq sifatida xizmat qiladi hamda ta'lim jarayonining sifatini oshirishga ko'mak beradi.

Asosiy qism

Ma'naviy-axloqiy tarbiya shaxsning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Pedagogik nazariyalar shuni ta'kidlaydiki, shaxsni tarbiyalashda qadriyatlar, axloqiy normativlar va ijtimoiy me'yorlar muhim o'rin egallaydi. Zamonaviy pedagogika va psixologiya nazariyalari darsdan tashqari faoliyatni o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun samarali platforma sifatida ko'radi. Interaktiv, loyihaviy va guruh ishlash texnologiyalari shaxsning axloqiy va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'quvchilarni axloqiy qadriyatlar bilan bog'liq vaziyatlarga jalb qilish orqali amaliy tajriba orttirishlari ta'minlanadi.

Pedagogik innovatsiyalar va ilg'or metodlar darsdan tashqari faoliyatni individual yondashuv asosida tashkil etishga imkon beradi. Shaxsiy fazilatlar, mas'uliyat va hamjihatlik ruhini rivojlantirish pedagogik amaliyotning asosiy maqsadlaridan biridir. Tarbiyaviy mashg'ulotlar orqali o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga va qaror qabul qilishga yo'naltirish mumkin. Shuningdek, interaktiv metodlar o'quvchilarning ijtimoiy muloqot qobiliyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ilg'or pedagogik yondashuvlar o'quvchilarni o'zaro hamkorlik va fidoyilik ruhida tarbiyalashga asoslanadi. Shu orqali shaxsiy va ijtimoiy fazilatlarining uyg'un rivojlanishi ta'minlanadi.

Darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarda axloqiy-ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Sport mashg'ulotlari sog'lomlashtirish va jismoniy rivojlanish bilan birga, mas'uliyat va jamoaviy ishlashni rivojlantiradi. Ijodiy va ilmiy to'garaklar shaxsning tanqidiy fikrlash va ijodiy qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Klub va ijtimoiy tadbirlar o'quvchilarda liderlik, hamjihatlik va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantiradi.

Loyihaviy va interaktiv mashg'ulotlar orqali axloqiy qadriyatlar amalda qo'llanadi. Shu bilan birga, darsdan tashqari faoliyat o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkonini beradi. Bu faoliyat turi shaxsiy fazilatlar va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilar guruh bo'lib ishlash orqali hamjihatlik va fidoyilik ruhini o'zlashtiradi.

Pedagoglar faoliyatni individual qobiliyat va ijtimoiy ehtiyojlarga moslashtirishi lozim.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar shaxsning axloqiy qadriyatlarini hayotga tatbiq etishiga yordam beradi. Shu bilan birga, pedagogik nazariyalar bu faoliyatlarni samarali boshqarishning ilmiy asoslarini belgilaydi.

Darsdan tashqari faoliyat jarayonida o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda turli pedagogik texnologiyalar qo'llaniladi. Interaktiv metodlar va o'yin texnologiyalari o'quvchilarning muloqot va hamkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Loyiha va jamoaviy faoliyat orqali fidoyilik, mas'uliyat va axloqiy qadriyatlarini amalda qo'llashga erishiladi.

Mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarni ijtimoiy mas'uliyatga yo'naltiradi va shaxsiy fazilatlarini mustahkamlashga yordam beradi. Axloqiy qadriyatlarini shakllantirish mashg'ulotlari orqali o'quvchilar halollik, hurmat va fidoyilik ruhini o'zlashtiradi.

Pedagogik texnologiyalarni integratsiyalash shaxsning individual va guruhdagi rivojlanishini uyg'unlashtiradi. Tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish ham texnologiyalarning asosiy vazifalaridan biridir. Interaktiv va loyihaviy mashg'ulotlar o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarini amalda qo'llash imkonini beradi. Darsdan tashqari faoliyat texnologiyalari shaxsiy fazilatlarini shakllantirish va ijtimoiy tajribani mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, samaradorlikni baholash va natijalarni tahlil qilish orqali texnologiyalar takomillashtiriladi.

Darsdan tashqari faoliyatning samaradorligini baholash pedagogik jarayonning ajralmas qismidir. O'quvchilarda ijtimoiy va axloqiy fazilatlarini baholash uchun kuzatuv, test, so'rovnoma va intervyu metodlaridan foydalaniladi. Individual va guruh natijalarini tahlil qilish orqali pedagogik texnologiyalarning ta'siri aniqlanadi. Shaxsiy fazilatlarining rivojlanishi indikatorlari axloqiy qadriyatlarini qabul qilish darajasiga asoslanadi. Mas'uliyat va jamoaviy ishlash ko'nikmalari muntazam kuzatib boriladi. Tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatlari pedagogik samaradorlikni baholash mezonlaridan biridir. Pedagogik texnologiyalarning samaradorligi o'quvchilarning axloqiy qadriyatlarini amalda qo'llash darajasi bilan aniqlanadi.

Baholash natijalari asosida faoliyatni takomillashtirish va metodlarni optimallashtirish mumkin. Shu bilan birga, samaradorlik mezonlari individual va guruh ishlashni uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. O'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini tahlil qilish pedagogik jarayonning sifatini oshiradi.

Tadqiqotda darsdan tashqari faoliyatning samaradorligini aniqlash uchun kuzatuv, intervyu, test va loyihaviy mashg'ulotlar qo'llaniladi. Tajriba guruhi va nazorat guruhi tashkil etilib, o'quvchilarning boshlang'ich va yakuniy holati baholanadi. Samarali texnologiyalarni aniqlash orqali pedagoglar faoliyatni individual va guruh ehtiyojlariga moslashtiradi. Interaktiv va loyihaviy mashg'ulotlar o'quvchilarning ijtimoiy mas'uliyat va hamjihatlik ruhini oshirishga xizmat qiladi. Mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlash shaxsiy fazilatlarni mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Pedagogik amaliyotda metodik tavsiyalar ishlab chiqish o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni amalda qo'llash imkonini beradi. Shuningdek, jamoaviy ishlash va ijtimoiy tajriba pedagogik natijalarni kuchaytiradi. Darsdan tashqari faoliyatni tizimli ravishda tashkil etish samaradorlikni oshiradi. Tadqiqot natijalari asosida kelgusida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Muhokama va natija

Darsdan tashqari faoliyat jarayonida o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni rivojlantirish tadqiqoti natijalari pedagogik amaliyotning samaradorligini tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida interaktiv, loyihaviy va jamoaviy mashg'ulotlar o'quvchilarning ijtimoiy va shaxsiy fazilatlarni sezilarli darajada rivojlantirishga yordam bergani aniqlanadi. Mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarning axloqiy qadriyatlarni qabul qilish darajasini oshiradi va ularni mas'uliyat, hamjihatlik, fidoyilik kabi fazilatlarni bilan mustahkamlaydi.

Kuzatuv va test natijalari shuni ko'rsatadiki, loyihaviy faoliyat va interaktiv mashg'ulotlarda qatnashgan o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, qaror qabul qilish va ijtimoiy muloqot qobiliyatlari ancha yuqori bo'lgan. Shu bilan birga, darsdan tashqari faoliyatga jalb qilingan o'quvchilar o'zini ijtimoiy muhitda faol va mas'uliyatli his qilgan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pedagogik texnologiyalarni uyg'un va tizimli tatbiq etish shaxsiy fazilatlarning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Natijalar shuni bildiradiki, darsdan tashqari faoliyat o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu asosda, pedagoglar faoliyat turlarini o'quvchilarning individual qobiliyatlari va ijtimoiy ehtiyojlariga moslashtirishi lozim. Baholash mezonlari va samaradorlik indikatorlari orqali metodlar muntazam takomillashtirilishi mumkin.

Tadqiqot shuningdek, kelgusida pedagogik amaliyot va ilmiy tadqiqotlarda darsdan tashqari faoliyatning pedagogik potensialini yanada kengaytirish zarurligini ko'rsatadi. Darsdan tashqari faoliyat pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Interaktiv metodlar, loyihaviy mashg'ulotlar va mentorlik tizimi shaxsiy va ijtimoiy fazilatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, pedagogik yondashuvlarni tizimli qo'llash o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi va ularning jamiyatga moslashuv qobiliyatini oshiradi.

Xulosa

Darsdan tashqari faoliyat o'quvchilarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, interaktiv, loyihaviy mashg'ulotlar, mentorlik va psixologik qo'llab-quvvatlash eng samarali texnologiyalar hisoblanadi. Pedagoglarga faoliyat turlarini individual qobiliyat va ijtimoiy ehtiyojlarga moslashtirish tavsiya etiladi. Samaradorlikni muntazam baholash shaxsiy va guruh natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Axloqiy qadriyatlarni hayotga tatbiq etish va shaxsiy fazilatlarni mustahkamlash pedagogik jarayonning asosiy maqsadlaridan biridir. Innovatsion texnologiyalarni kengaytirish va metodlarni takomillashtirish ta'lim sifatini oshiradi.

O'quvchilarda mas'uliyat va fidoyilik ruhini rivojlantirish pedagogik ishning dolzarb vazifasidir. Jamiyat va maktab muhitida ta'lim sifatini oshirishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, kelgusida tadqiqotlar va amaliyot uchun tavsiyalar ishlab chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva, M. (2020). O'quvchilarda ma'naviy-axloqiy tarbiyani shakllantirish metodikasi. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
2. Karimov, S. (2019). Darsdan tashqari faoliyat va shaxs rivoji. Toshkent: Ilm-fan nashriyoti.
3. Rasulova, N. (2021). Interaktiv metodlar orqali axloqiy fazilatlarni rivojlantirish. Tashkent State Pedagogical Journal, 3(12), 45-56.
4. Saidov, B. (2018). Pedagogik texnologiyalar va yoshlar tarbiyasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
5. Tursunova, F. (2022). Ma'naviy-axloqiy tarbiya va darsdan tashqari faoliyat. Pedagogik Tadqiqotlar, 4(7), 22-33.
6. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi (2020). Maktab ta'limidagi innovatsion texnologiyalar. Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
7. Ismoilova, D. (2019). Shaxsiy fazilatlarni shakllantirish va axloqiy tarbiya. Ilmiy ishlanmalar to'plami, 2(5), 12-25.
8. Nazarov, R. (2021). Guruh va jamoaviy faoliyat orqali axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish. Pedagogik Ilm-fan, 1(3), 34-46.